

**Εφαρμογή της μεθόδου
«Μετασχηματίζουσα μάθηση μέσα από την Τέχνη»**

Θέμα: Τα ΜΜΕ και οι Σχέσεις των Ανθρώπων

Δανάη Βαϊκούση

Πρώτο στάδιο: Προσδιορισμός της ανάγκης για κριτική διερεύνηση του θέματος

Στο πρώτο στάδιο εντοπίζονται από τον/την διδάσκοντα/ουσα οι παραδοχές, οι λανθασμένες ή οι δυσλειτουργικές ιδέες, απόψεις των μαθητών/τριών πάνω σε ένα θέμα και προσδιορίζεται η ανάγκη για κριτική διερεύνηση του θέματος αυτού.

Στο πλαίσιο του μαθήματος Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, αλλά και άλλων μαθημάτων, οι μαθητές φαίνεται να ενθουσιάζονται και να ενδιαφέρονται πολύ για θέματα που αφορούν στην εξέλιξη της τεχνολογίας, στην αναμετάδοση της πληροφορίας μέσω του διαδικτύου, των ηλεκτρονικών υπολογιστών, των δορυφόρων άμεσης μετάδοσης κλπ.

Σε συζητήσεις που αναπτύσσονται στα πλαίσια σχετικών μαθημάτων, οι μαθητές/τριες εκφράζουν την άποψη ότι η πληροφόρηση και η ενημέρωση στις μέρες μας είναι πλουσιότερη και αντικειμενικότερη, εφόσον μπορεί κανείς να συγκρίνει και να ελέγξει τις πληροφορίες που δέχεται από τα διάφορα τηλεοπτικά κανάλια ή διαδικτυακούς τόπους και εφόσον η δύναμη της εικόνας είναι αδιαμφισβήτητη.

Επιπλέον, οι περισσότεροι/ες μαθητές/τριες θεωρούν ότι η ταχύτητα αναμετάδοσης της πληροφορίας σε όλο τον πλανήτη μέσω του διαδικτύου, διαμορφώνει το «πλανητικό χωριό», έτσι ώστε όλοι μπορούμε να γνωρίζουμε τι συμβαίνει σε όλο τον κόσμο, μπορούμε να ενημερωνόμαστε για τα προβλήματα άλλων συνανθρώπων μας και να αισθανόμαστε όλοι πολίτες του ίδιου χωριού.

Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι οι περισσότεροι μαθητές/τριες εστιάζουν περισσότερο και υπερτονίζουν τα θετικά σημεία της πληροφόρησης και ενημέρωσης μέσω των ΜΜΕ, παραβλέποντας τις αρνητικές επιρροές των ΜΜΕ στις διανθρώπινες σχέσεις. Θεωρήθηκε λοιπόν ότι υπάρχει ανάγκη για κριτική διερεύνηση του απόψεων

και των παραδοχών των μαθητών/τριών πάνω στο θέμα: «Τα ΜΜΕ και οι σχέσεις των ανθρώπων».

Δεύτερο στάδιο: Έκφραση των απόψεων των μαθητών (45 λεπτά)

Στο στάδιο αυτό ο διδάσκων/ουσα ζητά από τους μαθητές/τριες να απαντήσουν **γραπτά** (ατομικά ή ομαδικά), σε μια-δυο ανοικτές ερωτήσεις σχετικές με το εξεταζόμενο θέμα, προκειμένου να μελετήσει με προσοχή τις απόψεις των μαθητών/τριών.

Επιπλέον, η καταγραφή και η συλλογή των απόψεων των μαθητών/τριών θα χρησιμεύσει στο έκτο στάδιο, όταν θα συγκριθούν με τις απόψεις των μαθητών/τριών που θα έχουν ως τότε διαμορφωθεί.

Ζητήθηκε από τους μαθητές να απαντήσουν ατομικά στο ερώτημα: «*Η διαμόρφωση του “παγκόσμιου χωριού” μας φέρνει πιο κοντά;*» και στη συνέχεια να συζητήσουν τις απόψεις τους σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων και να συνθέσουν την άποψη της ομάδας τους.

Μετά την σε ομάδες συζήτηση των μαθητών, εκπρόσωπος από κάθε ομάδα ανακοίνωσε στην ολομέλεια της τάξης την άποψη της ομάδας του.

Για παράδειγμα:

«Σήμερα μπορούμε να ενημερωνόμαστε για ένα γεγονός ταυτόχρονα όλοι οι άνθρωποι του πλανήτη. Έτσι αισθανόμαστε πιο κοντά.....Βέβαια μπορεί και κάποια πράγματα να μας τα κρύβουν....»

«Σήμερα δεν κρύβεται τίποτα. Η εικόνα από ένα γεγονός μεταδίδεται σε όλο τον κόσμο ταυτόχρονα και σχεδόν την ίδια στιγμή που γίνεται το γεγονός, σαν να γίνεται στη γειτονιά μας ή στην πόλη μας...»

«Γνωρίζουμε και ευαισθητοποιούμαστε για προβλήματα ανθρώπων που βρίσκονται πολύ μακριά μας».

Τρίτο στάδιο: Προσδιορισμός των υποθεμάτων και κριτικών ερωτημάτων

Στο στάδιο αυτό ο διδάσκων/ουσα, αφού μελετήσει τις απόψεις και τις ιδέες που κατέθεσαν οι μαθητές στο προηγούμενο στάδιο, εντοπίζει και διακρίνει τα υποθέματα που χρειάζεται να εξεταστούν.

Στη συνέχεια, ο διδάσκων/ουσα διαμορφώνει τα κριτικά ερωτήματα, μέσω των οποίων θα γίνει η επεξεργασία και η κριτική προσέγγιση των υποθεμάτων.

Αφού μελετήθηκαν με προσοχή οι απόψεις που διατυπώθηκαν από τις ομάδες, διακρίθηκαν **δύο υποθέματα**:

α. Η επιρροή των ΜΜΕ στις διανθρώπινες σχέσεις

β. Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης/ενημέρωσης μέσω των ΜΜΕ

Στα παραπάνω υποθέματα αντιστοιχήθηκαν τα παρακάτω **κριτικά ερωτήματα**:

α. Γιατί και πώς επηρεάζουν τα ΜΜΕ τις ανθρώπινες σχέσεις;

β. Η εικόνα λέει πάντα την αλήθεια;

Τέταρτο στάδιο: Επιλογή των έργων τέχνης και συσχέτισή τους με τα κριτικά ερωτήματα

Στο στάδιο αυτό επιλέγονται έργα τέχνης τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ως εναύσματα για κριτική προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος και συσχετίζονται με τα κριτικά ερωτήματα.

1.

Joan Miro-Series I ,1952-53

2.

Lisa Oppenheim-The Sun is Always Setting Somewhere Else, 2006

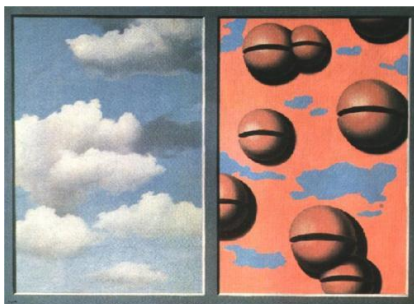
3.

Norman Rockwell-Triple-Self- portrait 1960

4.

Γιάννης Γαΐτης – Σύνθεση, 1975

5.

Rene Magritte- Pink Belles, Tattered Skies, 1930

Τα παραπάνω έργα επιλέχτηκαν γιατί θεωρήθηκε ότι μπορούν να λειτουργήσουν ως έναυσμα για κριτικό και δημιουργικό στοχασμό για το εξεταζόμενο θέμα.

Ο υπερρεαλιστικός χαρακτήρας των έργων αλλά και η απλότητα, η «αφέλεια», οι χρωματικές αντιθέσεις και το χιούμορ των έργων αυτών θεωρήθηκαν ως ελκυστικά στοιχεία για τους μαθητές/τριες.

Επιπλέον, τα εκκεντρικά/φανταστικά στοιχεία που εμφανίζονται στα παραπάνω έργα ενέχουν πολλαπλές συμβολικές δυνατότητες και αναμένεται να πυροδοτήσουν τη φαντασία των μαθητών, να απελευθερώσουν τη σκέψη τους και να διεγείρουν τη στοχαστική τους διάθεση.

Τα έργα τέχνης συσχετίστηκαν με τα δυο κριτικά ερωτήματα ως εξής:

Έργα τέχνης		Κριτικά Ερωτήματα	
		α	β
1	Σειρά Ι	√	
2	Ο ήλιος δύει πάντα κάπου αλλού		√
3	Τριπλό πορτραίτο		√
4	Σύνθεση	√	
5	Ροζ κουδούνια, κουρελιασμένοι ουρανοί	√	√

Αφού παρουσιάστηκαν όλα τα έργα, οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να συζητήσουν μεταξύ τους και να επιλέξουν ποιο έργο θα ήθελαν να επεξεργαστούμε. Τρεις ομάδες επέλεξαν το Σειρά 1 (Series I) του Joan Miro και δυο ομάδες το «Ο ήλιος πάντα ανατέλλει κάπου αλλού» (The Sun is Always Setting Somewhere Else) της Lisa Oppenheim.

Αποφασίστηκε να δουλέψουμε και με τα δυο έργα.

Joan Miro- Series I, 1952-1953

The Sun is Always Setting Somewhere Else, Lisa Oppenheim, 2006

Πέμπτο στάδιο: Επεξεργασία των έργων τέχνης και συσχέτισή τους με τα κριτικά ερωτήματα (90 λεπτά)

Στο πέμπτο στάδιο

- α. Γίνεται ανάλυση των έργων τέχνης που επιλέχτηκαν, ακολουθώντας τις τέσσερις φάσεις του μοντέλου του Perkins, και
- β. Μετά την ολοκλήρωση της ανάλυσης οι μαθητές/τριες καλούνται με βάση όλα όσα αποκόμισαν από την ανάλυση των έργων, τα συναισθήματα που αναδύθηκαν και τις απόψεις που διατυπώθηκαν να δώσουν απαντήσεις στα κριτικά ερωτήματα.

Στάδιο 5α:

5α.1) Αρχίσαμε από την επεξεργασία του έργου «Series I» του Joan Miro ακολουθώντας τις τέσσερις φάσεις του μοντέλου του Perkins.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ: ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

- Παρατήρηση του έργου

Οι μαθητές παρατήρησαν για μερικά λεπτά το έργο χωρίς να σχολιάζουν

- Διατύπωση παρατηρήσεων

Οι μαθητές διατύπωσαν τις εξής παρατηρήσεις:

«Δείχνει μια οθόνη που είναι λίγο σαν τέρας και φοβίζει τα δυο ανθρωπάκια.»

«Αυτή η τερατώδης οθόνη προσπαθεί να χωρίσει τους δυο ανθρώπους.»

«Μάλλον προσπαθεί να τους φάει....»

«Εγώ λέω ότι χαστουκίζει το ένα ανθρωπάκι.»

- Έκφραση πρώτων ερωτημάτων

Στο σημείο αυτό οι μαθητές καλούνται να διατυπώσουν ερωτήσεις σχετικά με το έργο, χωρίς να τις απαντήσουν.

Οι ερωτήσεις που διατυπώθηκαν ήταν οι εξής: «Γιατί η οθόνη μπαίνει ανάμεσα στους ανθρώπους;», «Γιατί τους απειλεί;», «Γιατί και ο ήλιος και το σύννεφο είναι μαύρα;»

Εντοπισμός κεντρικού ερωτήματος: «Γιατί και πώς η οθόνη μπαίνει ανάμεσα στους ανθρώπους;»

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ: ΕΥΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

- Διατύπωση πιθανών σεναρίων σχετικών με το έργο:

Ζητήθηκε από τις ομάδες να διατυπώσουν ένα πιθανό σενάριο σχετικό με το έργο.

Οι τέσσερις ομάδες είπαν ότι «η οθόνη είναι ένα δυνατό τέρας, που κάτι κακό έχει στο μυαλό του και στην καρδιά του και θέλει να απομονώσει και να τρομοκρατήσει τους ανθρώπους για να παραμείνει δυνατό». Μία ομάδα είπε ότι «οι δυο άνθρωποι βρίσκονται ούτως ή άλλως μακριά ο ένας από τον άλλον, και η οθόνη τρομοκρατεί και τους δυο αλλά με διαφορετικούς τρόπους τον καθένα.»

- Εντοπισμός «εκπλήξεων»

Ζητήθηκε από τους μαθητές να παρατηρήσουν με προσοχή τον πίνακα και να αναφέρουν τι τους εντυπωσιάζει, τι θα μπορούσε να απουσιάζει από τον πίνακα, τι θεωρούν υπερβολικό.

Εντύπωση προκάλεσαν:

‘Ότι το ένα ανθρωπάκι δεν έχει χέρια και ότι το κεφάλι του δεν είναι σε ορθή θέση (είναι «σχεδόν σακατεμένο» όπως είπε η ομάδα).

‘Ότι η οθόνη έχει κεφάλι τέρατος που κάτι κρύβει μέσα του.

‘Ότι ο ήλιος και το σύννεφο είναι μαύρα.

‘Ότι οι ανθρώπινες φιγούρες φαίνονται μικρές μπροστά στην οθόνη.

‘Ότι η οθόνη-τέρας (όπως την ονόμασε η συγκεκριμένη ομάδα) μπορεί να κινείται προς κάθε κατεύθυνση, έχοντας τα χέρια της αριστερά και το κεφάλι της δεξιά.

Το πολύ μαύρο κάτι θέλει να μας πει.

- Έκφραση συναισθημάτων

Στο σημείο αυτό και πριν την σε βάθος επεξεργασία του έργου ζητήθηκε από τους μαθητές να εκφράσουν τα συναισθήματα που τους προκάλεσε ο συγκεκριμένος πίνακας. Τα συναισθήματα που εκφράστηκαν ήταν: Ανησυχία, φόβος, θυμός.

ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ: ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Στη φάση αυτή οι μαθητές επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώθηκαν στις προηγούμενες φάσεις.

- Ερμηνεία των εκπλήξεων

Αρχικά, επιχειρήθηκε να ερμηνευθεί γιατί το ένα ανθρωπάκι δεν έχει χέρια και το κεφάλι του δεν είναι σε ορθή θέση. Οι μαθητές είπαν ότι τα στοιχεία αυτά δείχνουν την αδυναμία του ανθρώπου μπροστά στη δύναμη της οθόνης. Δεν είναι τυχαίο, είπαν, ότι δεν έχει χέρια δηλαδή δεν μπορεί να κάνει κάτι, και το κεφάλι δεν είναι στη θέση του, άρα δεν μπορεί να σκεφτεί σωστά.

Στη συνέχεια προσπάθησαν να ερμηνεύσουν γιατί η οθόνη έχει κεφάλι τέρατος που κάτι κρύβει μέσα του. Έχει κεφάλι τέρατος γιατί δεν είναι σαν και εμάς, δεν μοιάζει με άνθρωπο, και κάτι έχει καλά κρυμμένο στο κεφάλι του, στο μυαλό του δηλαδή.

Με ευκολία ερμήνευσαν το ότι οι ανθρώπινες φιγούρες φαίνονται μικρές μπροστά στην οθόνη, λέγοντας ότι αυτό σημαίνει την αδυναμία των ανθρώπων μπροστά στην “εξουσία” της οθόνης.

Το ότι η οθόνη-τέρας μπορεί να κινείται προς κάθε κατεύθυνση, έχοντας τα χέρια της αριστερά και το κεφάλι της δεξιά, προκάλεσε ζωνρή συζήτηση, και η ερμηνεία που

τελικά δόθηκε ήταν ότι η δύναμη της οθόνης εκτείνεται παντού, προς κάθε κατεύθυνση, προς κάθε γωνιά της γης, προς όλους τους ανθρώπους.

Τέλος, ο μαύρος ήλιος και το μαύρο σύννεφο, αλλά και το μαύρο χρώμα που κυριαρχεί στο έργο ερμηνεύθηκε ότι συμβολίζει φόβο και απειλή.

- Επιστροφή στο αρχικό κεντρικό ερώτημα που αφορά στο έργο: «Γιατί και πώς η οθόνη μπαίνει ανάμεσα στους ανθρώπους;»

Οι μαθητές απάντησαν στο ερώτημα ως εξής:

- * Η οθόνη, είτε της τηλεόρασης είτε του υπολογιστή, από όπου ενημερωνόμαστε διαδικτυακά, μπορεί να εμφανίζει μια είδηση π.χ. μια δολοφονία με τέτοιο τρόπο που να μας δημιουργεί έχθρα και μίσος για κάποια ομάδα ανθρώπων. Άλλωστε, με αυτό τον τρόπο καλλιεργείται και ο ρατσισμός.

- * Μπορεί, επίσης, να διογκώνει, να υπερβάλλει ή να διαστρεβλώνει γεγονότα ώστε να μας τρομοκρατεί, και με αυτό τον τρόπο να μας αποδυναμώνει. Αυτό βέβαια σε κάποιους μπορεί και να συμφέρει.

- * Είμαστε «κολλημένοι» στις οθόνες μας και δεν βρισκόμαστε, δεν κουβεντιάζουμε μεταξύ μας, κι αν συζητάμε μεταξύ μας συζητάμε για ό,τι ακούσαμε στην τηλεόραση ή διαβάσαμε σε κάποια ιστοσελίδα και όχι για αυτά που μας συμβαίνουν ή για αυτά που νιώθουμε.

- * Αλήθεια είναι ότι μπορεί να ξέρουμε τι συμβαίνει σε όλο τον κόσμο και να μη ξέρουμε τι συμβαίνει στο συμμαθητή μας που κάθεται στο διπλανό θρανίο.

- * Τελικά σε αυτό το πλανητικό χωριό είμαστε άγνωστοι μεταξύ αγνώστων, καμιά σχέση με πραγματικό χωριό!

ΤΕΤΑΡΤΗ ΦΑΣΗ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο σημείο αυτό ζητείται από τους μαθητές να καταλήξουν στο τι θέλει να μας πει το έργο, μετά από όσα είπαμε και συζητήσαμε. Καταλήξαμε στο ότι το έργο απεικονίζει τη δύναμη της οθόνης και τη δυνατότητά της να αποξενώνει και να αποδυναμώνει τους ανθρώπους, εάν αυτοί αφεθούν στη δύναμη και στη «γοητεία» της όπως είπε μια μαθήτρια.

Τέλος, ακολούθησε μια φάση αναστοχασμού επάνω στην εμπειρία που προηγήθηκε, της ανάλυσης του έργου. Οι μαθητές διατύπωσαν την άποψη ότι η διαδικασία τους άρεσε γιατί μπορούσαν να λένε ό,τι ένοιωθαν και ό,τι σκέφτονταν χωρίς «να

κινδυνεύουν να κάνουν λάθος» και ότι η διαδικασία αυτή τους βοήθησε να εντοπίσουν κακές πτυχές της παντοδύναμης οθόνης.

5α.2) Στη συνέχεια, προχωρήσαμε στην επεξεργασία του επόμενου έργου που είχαν επιλέξει οι μαθητές της Lisa Orpenheim: «Ο ήλιος ανατέλλει πάντα κάπου αλλού» (The Sun is Always Setting Somewhere Else) με βάση το β κριτικό ερώτημα:

« Η εικόνα λέει πάντα την αλήθεια;»

Οι μαθητές ακολουθώντας την ίδια διαδικασία, που αυτή την φορά τους ήταν γνωστή και οικεία, διατύπωσαν την άποψη ότι η εικόνα μπορεί να λέει την αλήθεια, αλλά όχι πάντα. Μπορεί και να παραποιηθεί. Κάποια ομάδα είπε ότι, ακόμα και αν δεν είναι παραποιημένη, μπορεί να σε ξεγελάσει. Δηλαδή, αν δει κάποιος αυτή τη φωτογραφία τι θα καταλάβει; Είναι ανατολή ή δειλινό; Επίσης, οι μαθητές ανέφεραν ότι η φωτογραφία μας δείχνει ένα κομμάτι, ένα απόσπασμα μιας συνολικότερης εικόνας. «Βλέποντας τη φωτογραφία αυτή βλέπουμε ένα όμορφο τοπίο, δεν μπορούμε να ξέρουμε αν λίγο πιο εκεί στην παραλία υπάρχει ένας σκουπιδότοπος ή και κάτι χειρότερο». Τέλος, οι μαθητές επεσήμαναν ότι ακόμα κι αν η εικόνα είναι απόλυτα αληθινή δεν μπορεί να μας μεταφέρει όλες τις πληροφορίες, για παράδειγμα τις μυρωδιές.

Στάδιο 5β:

Στη συνέχεια και μετά την ολοκλήρωση των τεσσάρων φάσεων ανάλυσης των έργων, ζητήθηκε από τους μαθητές να απαντήσουν συνδυαστικά και στα δυο κριτικά ερωτήματα, αξιοποιώντας τα όσα ελέχθησαν στις αναλύσεις που προηγήθηκαν. Οι απαντήσεις των ομάδων καταγράφηκαν στον πίνακα.

Αναφέρθηκε ότι η οθόνη μπορεί με έντεχνο τρόπο, «παίζοντας με την εικόνα» όπως είπαν, να μας παραπλανεί και συχνά μπορεί να μας φανατίζει. Άλλη ομάδα ανέφερε ότι με την προβολή της εγκληματικότητας, της βίας και της διαφθοράς εντείνεται η ανασφάλειά μας. Επίσης αναφέρθηκε ότι «μας απορροφά τόσο πολύ που δεν συζητάμε μεταξύ μας και συμμετέχουμε περισσότερο στην πραγματικότητα που βλέπουμε στην οθόνη μας παρά σε αυτή που βλέπουμε γύρω μας, κι έτσι σιγά-σιγά απομονωνόμαστε ο ένας από τον άλλον».

Συνοψίζοντας, οι μαθητές/τριες διατύπωσαν την άποψη ότι η ενημέρωση μέσω της οθόνης, μέσω των ΜΜΕ, όχι μόνο δεν είναι αυτονόητο ότι είναι αντικειμενική αλλά μπορεί να μας αποπροσανατολίσει, να αναπτύξει φανατισμό, ρατσισμό, να καλλιεργήσει ανασφάλεια, «να μπει ανάμεσά μας» και να μας αποξενώνει. «Τελικά, δεν πρέπει να “αφηνόμαστε” μπροστά στην οθόνη», όπως είπε χαρακτηριστικά ένας μαθητής.

Έκτο στάδιο: Κριτικός αναστοχασμός (45 λεπτά)

Στο στάδιο αυτό οι ομάδες των μαθητών/τριών διατυπώνουν τις τελικές τους απόψεις για το εξεταζόμενο θέμα, αξιοποιώντας και όλα όσα εκφράστηκαν και καταγράφηκαν στο στάδιο 5β. Οι απόψεις αυτές συγκρίνονται με εκείνες που είχαν διατυπωθεί στο δεύτερο στάδιο και προκειμένου να ποσοτικοποιηθεί η σύγκριση, αποτιμώνται με βάση «κλίμακα αποτίμησης της κριτικής σκέψης». Τέλος, γίνεται κριτικός αναστοχασμός πάνω στο θέμα που εξετάστηκε και εξάγονται συνθετικά συμπεράσματα.

Στη συνάντηση αυτή ζητήθηκε από τις ομάδες των μαθητών/τριών να ξαναγράψουν τη γνώμη τους για το εξεταζόμενο θέμα, απαντώντας στο ίδιο ερώτημα που απάντησαν στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας: «*Η διαμόρφωση του “παγκόσμιου χωριού” μας φέρνει πιο κοντά;*» συμπεριλαμβάνοντας αυτή τη φορά και τα όσα προέκυψαν από την επεξεργασία των έργων τέχνης στο στάδιο 5β και καταγράφηκαν στον πίνακα.

Οι ομάδες των μαθητών απάντησαν ως εξής:

«Το πλανητικό χωριό, δεν είναι χωριό! Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για αυταπάτη!»

«Στο πλανητικό χωριό απλά και μόνο έχουμε τη δυνατότητα να μαθαίνουμε τα πάντα πάρα πολύ γρήγορα χωρίς να σημαίνει ότι αυτά που μαθαίνουμε είναι και αληθινά.... Από κει και πέρα, όχι μόνο δεν ερχόμαστε πιο κοντά αλλά μπορεί και να απομακρυνόμαστε όλο και περισσότερο....»

«Απομακρυνόμαστε, επιπλέον, γιατί δεν έχουμε και χρόνο! Μέχρι να δούμε όλη την πληροφορία που κυκλοφορεί στο «χωριό» δεν μένει χρόνος να δούμε και κανένα φίλο...»

Στη συνέχεια, αναστοχαστικά, έγινε σύγκριση των απόψεων με εκείνες που διατυπώθηκαν στο δεύτερο στάδιο και διατυπώθηκαν συμπεράσματα.

URL για τα έργα τέχνης που επιλέχτηκαν:

1. <http://www.wikipaintings.org/en/joan-miro/series-i-1953>
2. <http://www.guggenheim.org/new-york/collections/collection-online/artwork/26184>
3. <http://www.nrm.org/collections-2/the-collection>
4. http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=691&artwork_id=61175
5. <http://www.wikipaintings.org/en/rene-magritte/pink-belles-tattered-skies-1930>